

La perplexitat d'un esquerrà

Manuel Vázquez Montalbán es confessa, en un moment històric de confusió, un "esquerrà perplex" que no claudica: "hem de perdre la por del fracàs i del ridícul".

Després de la revolució del 68, de la qual tothom parla avui, vaig escriure una sèrie d'assaigs, un d'ells *El Manifiesto subnormal*. Hi expressava la meua primera perplexitat vist el fracàs evident d'una concepció del món dividit en dos blocs. D'una banda, el que representava l'imperi del capitalisme i, d'una altra, el bloc de l'imperi de l'esquerra, dels països del socialisme real.

El maig del 68 per mi és dramàtic, sobretot a Alemanya, als EUA i a Itàlia, encara que els fets no fossin estrictament del mes de maig. El maig francès, en canvi, sempre em va semblar una mena d'opereta d'Offenbach amb can-can inclòs. La conseqüència més interessant del maig del 68 era el fracàs d'una doble veritat, d'una doble moral de l'esquerra que, davant l'obligació de donar resposta a uns fets concrets, era presonera d'alienacions militars, estratègiques, donava una immensa lliçó: no tenia aparells per a intervenir-hi històricament, d'acord amb els seus pressupòsits, sinó d'una pràctica possibilista que havia practicat durant un llarg temps. Hi havia una doble veritat i els fets revolucionaris del 68 van demostrar que això conduïa a la impossibilitat de respondre amb una nova síntesi a la provocació que venia d'una nova realitat.

La segona vegada que em vaig sentir convocat per teoritzar sobre una cosa que altres feien millor que jo fou a començament dels 80, quan es va plasmar d'una manera molt clara la crisi de la necessitat de l'esquerra. La percepció de la realitat política, històrica i social des de la perspectiva de l'esquerra no era, en cert sentit, desestabilitzadora, un entrebanc davant la fatalitat dels fets? L'única possibilitat respecte a la realitat era de mirar de canalitzar-la en el millor dels sentits possibles, però mai de canviar-la. I menys encara d'oposar una consciència crítica a uns fets que partien d'una lògica que no podia ser tractada des de fora, ans obeïa a una lògica interna, que era la que explicava finalment el perquè dels fets sense necessitat de trobar-hi causes, culpables, per què els fets eren com

eren. Ens introduïen en una filosofia de la història, en una filosofia del comportament fatalista, determinista, neopositivista, que conduïa a no plantejar-se mai el món com una realitat pensable, qüestionable.

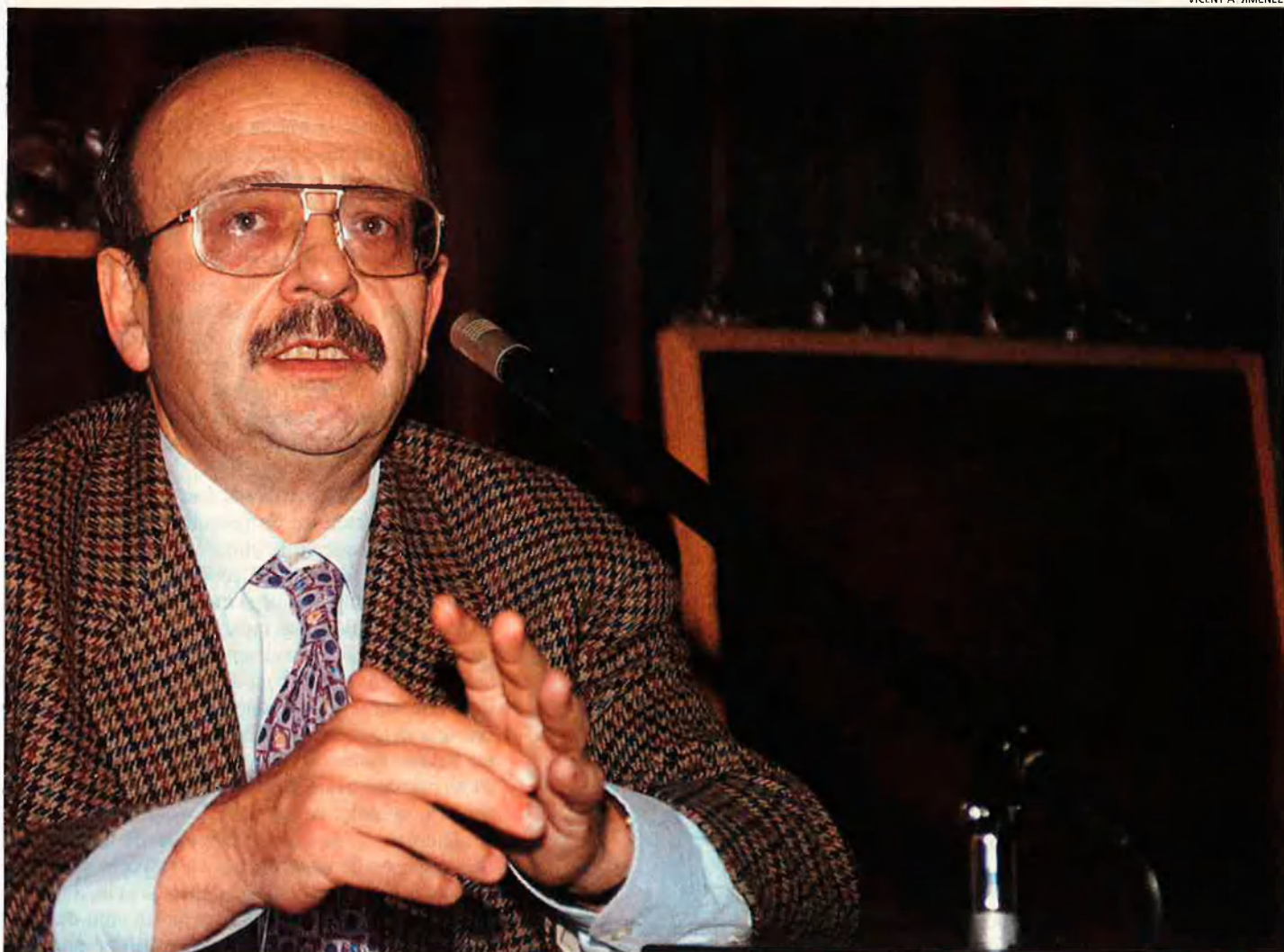
Ara som en una situació, en un cert sentit, més difícil i, en un cert sentit, més alliberada. Fins fa pocs anys, totes les formacions o moviments d'esquerra d'Europa tenien un punt de referència, positiu-negatiu, que era l'existència dels països del socialisme real. La social-democràcia atlantista, pactista, amb una visió capitalista del món, ho argumentava com un mal menor, perquè era l'única manera d'oposar-se a un expansionisme totalitari soviètic; això l'havia forçada històricament a alinear-se en posicions i estratègies internacionals que no eren les seves, però s'havia d'escollir entre la temptació d'Orient i la temptació d'Occident.

L'eurocomunisme democratista, que va tenir un cert èxit als anys 70, des de la formulació del policentrisme de Togliatti a Itàlia fins a la formulació berlingueriana del compromís històric, també tenia, en bona part, la seva personalitat marcada per tot allò que el diferenciava del model totalitari que representava la Unió Soviètica. Després, l'aparició del que eufemísticament anomenem nova sensibilitat o noves cultures d'esquerra, que és una denominació pintoresca. I ho és perquè l'enunciat té una aparença plena i, en canvi, en el moment de fer l'enumeració d'aquestes noves cultures ens trobem que n'hi ha tres de claríssimes: l'ecologisme, el feminisme i el pacifisme. Llavors, et veus obligat a continuar i el recurs és sempre de dir etcètera, etcètera, etcètera. Espero que alguna vegada algun teòric es preocuparà de saber què hi ha dins aquests etcèteres, perquè segur que hi trobarem la solució.

Aquestes cultures d'esquerra alternatives, doncs, que s'han format en bona part gràcies a una gent que té la cultura militant i resistencial dels sectors esquerrans tradicionals, però extramurs, han captat un sentit del desordre del món més modern, més actual, que a vegades és

"En el moment d'enumerar les noves cultures d'esquerra trobem que n'hi ha tres de claríssimes: ecologisme, feminisme i pacifisme."

complementari del sentit del desordre captat tradicionalment per les esquerres. Això, des d'un punt de vista ecologista o feminista implica una revisió molt profunda del que vol dir una organització de l'ordre i que pràcticament amaga un desordre. Un model de creixement que implica la capacitat de destruir el món, això no és un ordre, és un desordre. Per tant, criticar l'efecte d'una determinada percepció de com s'ha d'organitzar la producció i les relacions humanes, implica qüestionar totalment i radicalment el sistema en el qual ens trobem. Des d'una percepció feminista crítica, no hi ha una visió del que és un sentit global de canvi en el món, però hi ha una crítica fonamental a l'organització d'una societat, basada en el productivisme, en la reproducció i en el paper que la dona té en aquesta activitat. Per tant, si es portés fins a les últimes conseqüències, una organització de la societat no condicionada per aquest sistema de valors qüestionaria força el sistema.

Doncs bé, totes aquestes posicions de l'esquerra se sentien una mica segures davant un referent –hi havia una altra tradició en aquell moment que s'anomenava pro soviètica– que

“Estem en un període de rebaixes polítiques, ideològiques i culturals que obliga a un replantejament que l'esquerra triga massa a fer perquè està instal·lada en una situació de perplexitat.”

era la Revolució d'Octubre, i, en bé o en mal, les seves conseqüències van ser l'estalinisme i el brejnevisme.

Rebaixes. Tot això ara ha desaparegut, o està en període de rebaixes, tan polítiques com ideològiques o culturals. Tot això obliga a un replantejament que l'esquerra triga massa a fer perquè està instal·lada en una situació de perplexitat, que és una instal·lació tranquil·litzadora que no obliga a trobar una nova proposta. De tenir-ho tot molt clar, fos quina fos la posició de l'esquerra, a tractar de situar-nos en aquesta crisi com si assistíssim a un naufragi i provar de salvar-ne les restes, han passat uns anys; però crec que encara estem instal·lats en una situació de salvament de les restes d'un naufragi i no de construcció de una nova proposta de canvi social de caràcter històric i universal. La socialdemocràcia ha perdut la situació de prepotència inicial, un cop caigut el Mur de Berlín. De fet, el que ha representat el possibilisme de l'esquerra a partir del socialisme científic ha estat la socialdemocràcia. Però aquesta anàlisi exclou fins a quin punt el factor dissuasori de l'e-

xistència de partits comunistes, de sindicats i de la Unió Soviètica –dins una perspectiva de la lluita de classes a nivell internacional– havia constituït un element corrector dels excessos del capitalisme i un punt de referència en l'activitat dels moviments socials que havia contribuït a retallar la prepotència del sistema i les conquestes de la classe obrera de tot el món. Els èxits més importants de l'existència del socialisme real són les conquestes democràtiques aconseguides per la classe obrera en països d'obediència i sistematització capitalista. Des d'aquest punt de vista, la socialdemocràcia ha estat incapaç de fer una anàlisi d'aquesta situació i d'assumir el protagonisme que la nova situació li donava. És evident que avui la força d'esquerres convencional millor organitzada i més universal que existeix és la socialdemocràcia. Des de la caiguda del mur fins ara, la socialdemocràcia ha mostrat desorientació i fins i tot una certa divisió, sobretot entre els qui des de la socialdemocràcia intenten de recuperar una lectura crítica del capitalisme. Però, o bé oposa una correcció a l'avenç del neoliberalisme i del capitalisme salvatge bo i respectant la visió del món com un mercat únic –amb un cervell racionalitzador impregnat d'una teoria socialista del mercat– o bé acabarà considerant que només és alliberant les forces espontànies del mercat del sistema capitalista que es poden desencadenar processos tendents a una nova racionalització. Quan ens trobem amb una proposta socialdemòcrata doble: qui aposta pel pragmatisme i qui aposta per la utopia, és com si tinguéssim dos flautistes amb dues flautes màgiques: l'un amb la flauta de la utopia convoca una part de la gent, i l'altre, amb la flauta del pragmatisme, l'altra. Però, finalment, la part de l'electorat convocada per la utopia i la part convocada pel pragmatisme acaben anant a la mateixa urna, i no s'aprofita el fet que és el moment de veure quina relació de forces, quina síntesi, es pot establir entre les raons del pragmatisme, que en té, i les raons de la utopia, que

“És evident que avui la força d'esquerres convencional millor organitzada i més universal que existeix és la socialdemocràcia.”

també en té. Es pot desapropiar una circumstància històrica buscant la sortida més fàcil, la de la doble veritat que ajuda a mantenir el poder pel poder.

Però una cosa és que el senyor Rocard, després d'una crisi històrica, hagi de fer cap a un replantejament de l'instrument i una altra de diferent és que des d'una situació molt més instal·lada com la d'Alemanya, un senyor Glotz –un teòric pragmàtic interessant– hagi fet les correccions suficients a les seves anàlisis –en 1984 fa *Per una nova esquerra europea* i en 1992, *L'esquerra després del triomf d'Occident*–. Aquí hi ha un intent de síntesi seriosa entre la visió pragmàtica i la visió d'un referent de canvi en la línia del mandat weberian d'aspirar a l'impossible per arribar al possible.

L'esquerra alternativa. Les actituds que vénen de les cultures de l'esquerra alternativa viuen ara una mena de situació d'atur. D'una banda, la divisió entre un ecologisme integrador que pot actuar de corrector del sistema productiu i un ecologisme radical que proposa un igualitarisme nou, universalista, racionalitzat en la salvació i el repartiment dels béns de la terra. Dins aquesta segona tendència hi ha els qui tenen una visió positiva: això encara és possible, i els catastrofistes: això només vindrà després d'una catàstrofe que durà a una nova racionalitat d'emergència, de salvació. Les altres cultures alternatives d'esquerra, nascudes de la crisi dels sistemes de dependència en l'aspecte vital –com era la relació de dependència sexual, que pot venir tant del moviment feminista com del moviment homosexual– no poden oferir una perspectiva de la història condicionada només per aquesta visió diferent, de com s'havien d'enfrontar al desordre que els oprimia des d'una perspectiva determinada.

No parlem ja d'una posició que han tingut els partits comunistes convencional, siguin de disciplina pro-soviètica –que són els que tenen els problemes d'identitat més seriosos– o els partits forçats per una anàlisi de la realitat, del retrobament amb un discurs democratista que alhora apostés per una cultura de canvi històric i pel domini d'unes institucions reformadores. Aquests s'han trobat amb el discurs maleït que ja havia formulat Carroll a *Alicia en terra de meravelles*. En un cert moment, Carroll diu que les paraules tenen amo, i resulta que és veritat. I de la paraula comunisme, se n'ha apoderat l'estalinisme, encara que la paraula tingui més components semàntics i vinculats a la història: hi ha un comunisme anarquista i un comunisme cristià, però evidentment l'amo de la paraula serà durant molts anys l'estalinisme. Serà bo que en un moment determinat es recuperi aquesta denominació i torni la paraula als homes, amb un esforç de caràcter prometeic.

Ens trobem doncs en una situació que moltes

vegades s'acosta a la *tabula rasa*, al tornar a començar. Però nosaltres sabem que no podem tornar a començar des del no-res sinó que ho fem a partir de tot el que ja hem dit. L'esquerra s'ha caracteritzat històricament –i donem ara a la denominació un sentit convencional, no restrictiu–, perquè no es conforma amb l'ordre establert. I perquè ha descobert en cada circumstància històrica el desordre que s'amagava dins l'ordre. L'esquerra no ha nascut del no-res, no és un efecte diabòlic creat per un voluntarisme. Sorgeix de la comprovació de les mancances de la realitat. Una ideologia de canvi surt perquè hi ha elements de la realitat que fan que el canvi sigui necessari. Hi ha una realitat en crisi, que demostra la seva ineficàcia per a crear felicitat i això indica una idea de desordre i la necessitat de codificar-ho a través del coneixement, del llenguatge i de donar-hi una resposta política. Això ha existit i existirà sempre. I seria un error voler fer hereves del nostre sentit del desordre les noves generacions. Cada generació té l'obligació de descobrir el desordre, descodificar-lo i respondre-hi. Per a fer-ho, ha de tenir en compte les experiències de les generacions anteriors. S'ha reaccionat des de l'esquerra per respondre a la desigualtat, a la injustícia, a l'opressió. Insisteixo que això ha estat possible perquè això ja es donava com una condició present en la realitat i també gràcies a la voluntat activista de minories conscienciades. Però insisteixo a dir això està en descrèdit. Una de les operacions culturals més intel·ligents de la dreta, aquests darrers quinze anys, ha estat de desacreditar la funció de la crítica –una crítica que només desestabilitzava i no aportava respostes–, i de desacreditar l'inculcador. Si podies escollir un producte a les rebaixes d'uns grans magatzems, també podies escollir productes ideològics, productes teòrics, productes de veritat. Sense tenir en compte que això tenia un caràcter messiànic. Hi ha hagut profetes del neoliberalisme que han actuat com a tals sense ruboritzar-se i que, en canvi, han desacreditat tothom que tingués una tasca de conscienciació en una línia diferent. Avui, els aparells de comunicació, de mediatització de la consciència, són tan extraordinaris que, el monopoli de la realitat que abans tenien els sacerdots, el té la màquina mediàtica de caràcter universalista. Si no fos per l'acció d'agents crítics que han utilitzat la propaganda per propiciar una energia històrica de canvi, la història no hauria canviat mai. Quina és la funció, doncs, d'aquesta reconsideració de la funció activista, voluntarista, d'una esquerra massa instal·lada en el territori de la perplexitat? La que ha tingut al llarg de la història: en primer lloc, metabolitzar les dades de la realitat, no pensar que ja les té metabolitzades per sempre. Si el saber de l'esquerra es converteix en un saber obsolet, la seva pràctica política, també. Si l'enemic en sap més que no l'esquer-

“Cada generació ha de descobrir el desordre, descodificar-lo i respondre-hi.”

ra, està en condicions d'oferir una resposta i una operació de descrèdit de l'esquerra superior a la que pot oferir l'agent històric de canvi. En segon lloc, cal fer un esforç teòric d'aprehensió crítica d'aquesta realitat, que es pugui convertir en una proposta de comprensió accessible als altres: una comprensió global del desordre. En tercer lloc, l'esquerra ha de dotar-se de respostes d'actuació per canviar el sentit de la història i la seva finalitat. Aquestes dues paraules, sentit i finalitat, formen part del debat de les idees que d'una manera més barroera ha utilitzat el pensament neoliberal per desacreditar les propostes de canvi: en nom de la finalitat històrica s'han construït propostes utòpiques que han conduït a banys de sang, a urgències històriques, a sistemes totalitaris. Però tots els actors hegemònics

ARXIU

que controlen l'organització de la societat des de l'estat-nació al nivell internacional tenen un sentit de la història lligat als seus interessos. Si es detecta que la construcció de la realitat amaga el desordre, un sentit de la història seria de combatre-la.

La corrupció. Una bona part de les perplexitats actuals ve de la corrupció del procés. S'ha produït una corrupció en el procés d'aprehensió crítica i en el procés d'oferta d'acció davant els fracassos i malformacions de la realitat. I això ha passat perquè moltes formacions d'esquerra, sobretot les més convencionals, s'han instal·lat en la seguretat de tàctiques i estratègies de caràcter alienant, en la seguretat de conductes ja experimentades i en una manca d'intel·ligència de l'intel·lectual orgànic col·lectiu –és a dir, el conjunt de la formació política– per a tractar d'afrontar la realitat i donar-hi una resposta crítica.

Dins les formacions d'esquerra –i jo m'hi implico– ha passat el que Adam Shaff anomena l'alienació militant i l'alienació dins uns aparells de pràctica sobre la societat que s'autosatisfien i es desvincula-

ven d'uns efectes d'influència sobre la realitat.

L'esquerra comunista no ha tingut més remei que sortir d'aquesta alienació per la contundència dels fets. Però jo crec que encara no pot oferir una autèntica sortida d'aquesta instal·lació dins el que ha estat la nostàlgia del que "pudo haber sido y no fué" amb una certa música de bolero perquè no s'ha tret de sobre una cultura robinsoniana de salvar restes del naufragi. Davant un naufragi, un es pot fer com Robinson, anar a la platja, provar de salvar restes i fer-se una barraqueta, o bé treure'n conclusions i mirar de construir una cosa autènticament nova. Jo crec que els instruments d'aprehensió de la realitat dels partits amb passat comunista estan molt perjudicats per una crisi d'instal·lació social. El seu saber social venia de la seva capacitat d'aprehensió de la realitat. Això, ho garanteix, en èpoques de clandestinitat, l'esforç i l'heroisme, però, en èpoques de normalitat democràtica, una formació com aquesta té dificultats perquè les seves propostes són massa exigents per al conjunt de la societat i paga el cost polític d'una dificultat d'instal·lació en una societat.

La socialdemocràcia encara té una gran oportunitat d'agafar la responsabilitat real de la seva hegemonia quantitativa, si deixa de banda la seva alienació de ser el mal menor del capitalisme en una circumstància en què el nou capitalisme ja no la necessita. Això es demostra amb dades de caràcter electoralista i amb jugades més brutes dins de l'estratègia general d'utilització. Fixem-nos en allò que passa avui a Itàlia: els socialistes són qui més acusacions de corrupció han rebut, tot i que la corrupció és general i està lligada a un sistema de *guerra freda*. A Europa s'ha permès que els partits democràtics poguessin practicar la corrupció, el tràfic d'influències, l'acumulació de diners, la creació d'oligarquies pròximes, perquè això era necessari per a crear un dic davant l'avenc de l'esquerra, dels comunistes i dels aliats objectius-subjectius de la Unió Soviètica. Tota la llei del secret que havia cobert l'operació de corrupció es desfà i queden al descobert els sectors que en un moment concret podien agafar una bandera crítica contra l'expansió irreversible del sistema que havia guanyat finalment la *guerra freda*. La corrupció converteix els socialistes en els primers responsables, quan la corrupció ja no és necessària. Mentre la corrupció ha estat necessària ningú no ha dit ni piu. La socialdemocràcia ha quedat paralitzada davant els nous símptomes d'una situació nova. Ja té prou elements per a demostrar que la seva resposta podia haver estat almenys diferenciada de la que podia donar el sistema en el seu conjunt. Tenim la guerra del Golf, la guerra dels Balcans, tenim la crisi de l'imaginari europeu i assistim a la impotència operativa —de la II Internacional a la de la socialdemocràcia— a l'hora de donar una resposta

“Davant un naufragi un hom pot fer com Robinson, anar a la platja, provar de salvar restes i fer-se una barraqueta o bé treure'n conclusions i mirar de construir una cosa autènticament nova.”

diferenciada, alternativa, a les regles que mantenen un determinat ordre internacional —que per mi continua sent un desordre—. Per mi, la socialdemocràcia és el drama fonamental de tota l'esquerra. Fins que no reaccioni, l'esquerra ho tindrà molt difícil per a trobar una resposta nova al desordre internacional. La socialdemocràcia compleix per mi el requisit d'aquell personatge d'un poema de Beckett que en un moment determinat diu “això no és moure'm, sinó ser mogut”.

El subjecte del canvi. Ens hem passat bona part de la vida parlant del subjecte històric de canvi, i ho vèiem molt clar. Fins fa vint o trenta anys, quan es parlava del subjecte de canvi, tothom pensava en la classe obrera. Jo recordo una reflexió de Sartre que deia: “La gran qüestió de la nostra generació fou com podíem fer costat a la classe obrera i ajudar-la a esdevenir aquesta gran força històrica de canvi”. Avui aquesta resposta evidentment seria una mica *naïve*, si no de bolero històric, perquè, sense cap mena de dubtes, si existeix un subjecte històric de canvi, aquest subjecte és força més complex.

Ens hem de plantejar qui necessita canviar, i no és el mateix qui necessita canviar que qui vol canviar. Històricament els òrgans establerts negatius, reaccionaris, han pogut perdurar perquè la gent que necessitava canviar no sabia que havia de canviar o que podia canviar. D'aquí ve que les idees històriques de canvi hagin de buscar sovint el subjecte que provoqui el canvi, perquè no poden néixer espontàniament d'una conscienciació espontània d'aquest subjecte social. Ens trobem en una situació en què és necessari crear una alternativa d'ideals de canvi i de trobar un imaginari de qui podria ser, en aquest moment, el subjecte històric de canvi. Jo crec que és tot aquell qui està en situació de perdre: de perdre la identitat personal, social, d'ésser actiu sobre la realitat, d'ésser humà a través de la supervivència, a través del drama ecològic; tot perdedor dins un sistema productiu. Es a dir, dins aquest calaix de sastre del nou subjecte històric, hi podem trobar un component moltes vegades interclassista —donant a la paraula interclassista un sentit especial que englobaria tots aquells qui no estan en situació de formar part de les noves oligarquies vinculades a les nacions-estat o de caràcter internacional, ni dels sectors socials emergents que poden pactar amb aquestes noves oligarquies el manteniment de l'ordre establert, tant dins de cada nació-estat com dins una perspectiva internacionalista. Tots aquests individus, que són molts, la immensa majoria, crec, estan en situació de convertir-se en perdedors, en nous marginats, en desidentificats.

Per fer front a a tot això ens hauríem de plantejar d'entrar en la terminologia de descripció

Conèixer la Mediterrània (1)

Món mediterrani

LLUÍS FERRÉS

La Mediterrània és bressol de cultures.

La justificació amb què els autors comencen el llibre pot servir també per a la sèrie de televisió: "És el fruit d'un amor apassionat". Un amor amarat d'una aigua lluminosa, agombolat per pinedes silents i sadollat amb els sabors i aromes diversos de vinyes i oliveres, de boscos d'ametllers i de camps de blat. Un amor emmirallat en un mar, però reflectit també en les terres que l'envolten. Un amor que, a salts, viatja a milers de quilòmetres, a llocs on les nostres referències culturals poden sonar estranyes, però on la natura parla el mateix llenguatge, bressola amb el mateix clima, ornamenta amb les mateixes flors".

L'amor és suscitat pel món mediterrani, i el fruit va ser una sèrie de televisió de cinquanta capítols, plasmada després en un llibre de 341 pàgines. El mar i el seu món no sols tenien captivats els autors del treball: hi ha hagut prou seducció del públic com per a emetre la sèrie sis vegades.

El 1985, qui aleshores era director de programes de TV3, Lluís Güell, va encarregar a Ramon Folch un projecte de sèrie sobre la natura. Folch va parlar amb Miquel Monge, Lluís Ferrés i Anna Omedes i tots recolliren el desafiament. Es tractava de fer una incursió en el món de les sèries documentals, en un mercat que tenia una oferta extensa. I d'introduir-se en un medi, el televisiu, que cap dels quatre no dominava. Una mancança

superada per la seva capacitat i per l'entusiasme del desafiament.

L'equip va observar que les sèries sobre natura solien mostrar paisatges paradisiacs, mons tan complexos com la selva tropical o deserts inacabables, però que oblidaven una zona del planeta que acull el trenta per cent dels turistes que es mouen pel món: la Mediterrània.

La Mediterrània tenia prou elements per a sustentar una sèrie atractiva i didàctica. Una llarga sèrie, que ocupés tot un any d'emissió, basada en un clima canviant com el mediterrani, permetia d'oferir unes visions coordinades amb allò que l'espectador de les nostres latituds real-

ment vivia en aquells moments. Un tomb per tot l'any, una alternança d'estacions, primavera, estiu, tardor i hivern.

La visió no havia d'acabar en els aspectes que ens solen venir al cap quan es pensa en la natura. Calia mostrar la flora i la fauna, els ecosistemes i els conreus, les zones protegides i les zones maltractades. Però també ens havíem d'endinsar en l'activitat humana. Perquè la Mediterrània és un àmbit bioclimàtic, però la Mediterrània estricta, banyada per la nostra mar, també és una cultura i una manera de viure, una alimentació i una expressió artística. La Mediterrània és tot un món, bressol de cultures i escenari de creacions.

Ramon Folch (mig) amb Miquel Monge i Lluís Ferrés: els pares del projecte audiovisual.

El clima mediterrani. La Mediterrània que la sèrie mostra viu uns hiverns suaus, més aviat secs. Els seus estius són calorosos i molt eixuts. Les primaveres són atemperades i plujoses i les tardors porten pluges torrencials, però irregulars. Les pluges a la Mediterrània són així: ara intenses, ara suaus, sempre imprevistes.

Es el clima que ens envolta, el que creiem gairebé universal. Ben segur que molta gent el considera normal, en contraposició a aquelles zones on és massa fred o massa calorós, encara més sec o massa humit. Amb aquell qualificatiu tan inconcret, molts mediterranis veuen normal el clima que alterna, al llarg de l'any, calor intenses i freds agressius, però deixant un bon espai a la moderació, a un sol protector o a una tímida frescor.

La visió d'un món divers pot ser una lliçó. Els qui viatgen al tròpic poden observar que quan més hi plou és a l'estiu. Calor i pluja van de bracet –una associació que a nosaltres ens semblaria nefasta–. Però els climes i els espais naturals són diversos, com ho són les cultures que han ajudat a modelar. La primera lliçó que ens dona la natura és que la normalitat és un concepte vague, que massa gent aprofita indegudament.

Mediterrània ofereix una primera sorpresa. Una sèrie amb aquest nom, centrada en aquest àmbit, ha viscut rodages a Califòrnia, Xile, Sud-àfrica i Austràlia. Les mediterrànies prenen el nom de la mar que ens envolta. Però la denominació no tanca les portes a les zones allunyades que comparteixen aquest clima i els productes de

la vegetació, els conreus o la fauna.

Aquesta menció de quatre indrets molt allunyats d'aquí no ens ha de fer pensar que el bioma mediterrani és molt estès. Tot just un 1,2% de les terres emergents del planeta en formen part. El mar que queda tancat per l'estret de Gibraltar i pel del Bòsfor no és l'únic cau de les mediterrànies. En aquest territori, el bioma s'estén de Portugal a l'Iraq. Són vora 4.000 quilòmetres en línia recta. Pràcticament és tot el litoral, tret de la costa de Líbia i d'Egipte (d'aquesta darrera, només n'afecta una petita part), perquè en aquests països el desert arriba fins a mar. D'aquesta zona, la Península Ibèrica n'és l'extensió més gran. Deixant a banda una part del Pirineu i la cornisa cantàbrica, forma el territori més vast de clima mediterrani. Per això, tot i que pugui resultar xocant, algunes ciutats banyades per altres aigües són clarament mediterrànies. Lisboa, per exemple.

Altres zones comparteixen amb nosaltres característiques naturals. L'una és l'estreta franja situada damunt la península de Califòrnia. Una segona es troba a la regió de Santiago de Xile. Una altra se situa a la Ciutat del Cap. I la darrera comprèn el sud-oest i una part del sud-est d'Austràlia.

La disgregació del continent únic. Són cinc mediterrànies, però amb històries ben diferents. La mar que ha donat lloc no sols a la regió més extensa de totes cinc, ans ha servit també per a batrejar-les totes, no ha existit pas sempre. Si ens remuntem en la història, si fem un trajecte tan llarg que abasti 200 mi-

lions d'anys, en aquell temps, quan tot just els dinosaures començaven el seu senyoreig, totes les terres del planeta restaven unides en un sol continent, el Pangea. La resta era oceà i, naturalment, un de sol era suficient. Pantàlassa n'era el nom o, per a dir-ho correctament, el nom que els moderns li hem posat.

Pantàlassa tenia ja unes petites mars, que s'insinuaven al voltant de certes terres. Així, entre el que avui són Euràsia i Àfrica, una extensió d'aigua semblava endinsar-se i voler formar una esquerdada. Era la mar de Tetis.

La turbulenta història del planeta va disgregar Pangea i va deixar Pantàlassa sense el seu regnat únic. Diferents parts del gran i únic continent varen separar-se. L'esquerda va fer-se profunda i cada una de les parts va vagar, amb un moviment gairebé imperceptible, lent, però constant. Avui, els contorns dels continents i de les submergides plataformes continentals ens deixen endevinar de quina forma les peces del trencaclosques terrestre estaven encaixades.

Fa 65 milions d'anys, la Mediterrània va quedar tancada, en la seva forma actual. Des d'aleshores té 3.800 quilòmetres de llargada, 800 d'amplada màxima i una profunditat mitjana de 1.500 metres, que en alguns llocs arriba a ser de 4.000.

Alimentació i cultura. Des de fa centenars de milers d'anys la Mediterrània ha acollit éssers humans. Però com que la història del clima és tan moguda com la de la Terra mateixa, les condicions que ha suportat han estat molt diferents. En tot cas, en els milers d'anys en què han coincidit un clima concret i un ésser humà en un determinat estat d'evolució, la cultura mediterrània ha sorgit amb unes característiques pròpies.

Un dels elements que l'han configurada han estat els aliments que li eren accessibles. Ara que la dieta mediterrània està tan de moda, ara que els dietistes l'entronitzen i algú es pensa que és una operació més de màrqueting, hem de destacar-la, dir que és ben real. És una dieta que, com a figures estel·lars, té l'oli d'oliva, el vi i el blat, però que inclou incomptables llegums, fruites i verdures, peix i carn. Una dieta equilibrada, plena de fibra vegetal, de fruits del mar i pobra en greixos animals, encara que les modes universals acabin uniformant també estòmacs i paladars.

La dieta és tan real que fins i tot en podem seguir rastres en l'art. Ens sembla ben natural veure Adam i Eva co-

berts públicament amb fulles de parra. Però aquest recurs moralista només pot haver tingut lloc a les nostres latituds. La fulla de parra és la més grossa que trobem a la Mediterrània i devia ser per això que els artistes li atorgaren aquesta funció decorosa.

Si hem parlat d'Adam i Eva podem referir-nos a altres elements de la mitologia judeo-cristiana. Consagrar pa i vi és també ben lògic per a nosaltres, però es fa molt més estrany a llocs on el blat escasseja —o simplement no existeix— o el vi és un producte ben rar. La dieta mediterrània, doncs, no sols existeix, ans ha deixat rastres pertot arreu.

Mediterrània, amb la seva visió global, incidia en aquests aspectes. Però si la unitat bioclimàtica salvava els oceans, no passava pas el mateix amb les característiques humanes. La Mediterrània estricta va fer sorgir unes cultures. Les mediterrànies d'ultramar són de població recent i els seus habitants no recorden pas els d'aquesta part del planeta. Trobem una Califòrnia plena d'asiàtics i una Austràlia plena de diversitat, però amb un gran component anglosaxó. Un biòleg no trobaria diferències entre el sud-oest d'Austràlia i el sud de Grècia, però un antropòleg o un sociòleg sí que n'hi advertiria.

Les diferències humanes no alteren el sentiment de pertinença. Els qui viuen en aquestes zones són ben conscients de la seva mediterraneïtat. Probablement en són més conscients que no pas nosaltres, que potser encara arrufem el nas quan sentim parlar de mediterrànies xilenes. Però els creadors de la sèrie pensen que després de sis emissions per televisió i de milers de llibres venuts, podem tenir ben clar que la Mediterrània no s'acaba quan Europa i Àfrica s'obren a l'oceà.

Estratègies vegetals. Flora, fauna, éssers humans... Uns trets característics es dibuixen en aquests apartats, amb menor o major intensitat. És la flora la que més depèn del clima i, per això, la vegetació caracteritza molt bé el bioma. Un clima amb força canvis durant l'any, que, sense arribar a situacions extremes, fa difícil, en ocasions, la supervivència i obliga a estratègies peculiars.

Així, en climes constants i adients, de temperatura suau i aigua abundant, les plantes poden tenir fulles perennes relativament grosses o poc enduredes. Si hi ha èpoques de fred accentuat, les plantes solen ser caducifòlies, és a dir, amb

Els paisatges mediterranis són d'una gran singularitat.

continua en la plana 8

El trenta per cent dels turistes del món visiten la nostra geografia.

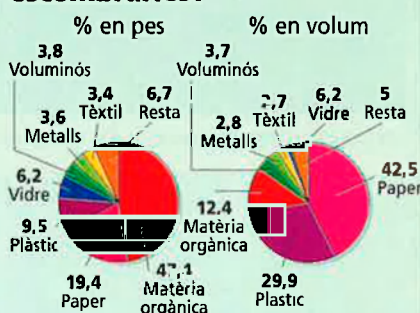
La preservació del medi ambient

L'eliminació de residus

Segons les dades recollides per la Junta de Residus de Catalunya, el conjunt dels municipis del Principat ha anat augmentant de manera progressiva el volum de residus. Així, si al 1990 Catalunya produïa 2.252.200 tones/any de residus, només l'any següent la xifra ja havia augmentat a 2.463.693 tones/any i, al 1992, a 2.700.135 tones/any. D'aquests residus, i tenint en compte el pes, el grup més important és el de matèries orgàniques, 47,4%, i el paper, 19,4%. Pel que fa al volum, la matèria orgànica representa un 12,4% del total; el paper representa el 42,5% i els plàstics, el 29,9%. Amb aquestes magnituds, ja ens adonem de la importància cabdal que té la gestió dels residus que produeix cada municipi. Una mala gestió de residus, a banda embrutar el paisatge, té problemes tan greus com la contaminació de l'aire, el sòl i l'aigua. A més, una mala gestió de residus acaba essent més cara, perquè implica despeses extra per a fer-ne un tractament correcte posterior.

Finalment, gestionar malament els residus fa que es llencin tant les coses inútils com les útils: molts productes que llencem a les escombraries són aprofitables i els podem donar una nova funció. La reutilització d'un producte és una manera de rendibilitzar els recursos na-

Què llencem a les escombraries?

Dades obtingudes del projecte Residu Mínim, realitzat per l'equip CEPA al 1992 a Molins de Rei, Torrelles de Llobregat i Sant Cugat del Vallès.

Cada cop més escombraries

Dades de producció de residus municipals a Catalunya

tm/any

1990
2.252.200

1991
2.463.693

1992
2.700.135

Dades obtingudes per la Junta de Residus. Les dades de 1990 i 1991 són estimades, les de 1992 són reals.

turals i l'energia que ha costat de produir-lo. Cal recordar que els recursos naturals no són infinits. La majoria de recursos de la natura, minerals i combustibles, són limitats. La sobreexplotació porta la pèrdua de les condicions necessàries per al manteniment dels recursos.

Gestió integrada: la gestió pública.

Per fer front als problemes de contaminació i alhora convertir l'eliminació de residus en una operació econòmica, el més eficaç és plantejar la gestió de residus en el seu primer estadi, és a dir, en l'àmbit municipal. El Departament de Medi Ambient de la Generalitat ha pres el concepte de gestió integrada de residus municipals com a divisa per aconseguir l'equilibri de què parlàvem.

Actualment, el concepte de gestió integrada es posa a la pràctica tenint en compte dues àrees: les infraestructures de gestió de residus municipals i el foment de la replega selectiva.

Pel que fa a infraestructures, l'acció de la Generalitat se centra en els següents punts: adequar les instal·lacions controlades per a la disposició correcta del rebuig (abocadors i incineradores amb recuperació d'energia) i promoure les plantes basades en el reciclatge i tracta-

Què cal fer

Què podem fer per reduir residus?

- Deixar de comprar productes innecessaris.
- Rebutjar els productes que presenten embalatges aparatosos o inútils, els productes d'un sol ús, els productes en envasos petits.
- Limitar el consum de productes, com ara piles i dissolvents, difícils d'eliminar o altament contaminants com a residus.
- Anar a comprar amb cabàs i no pas gastar les bosses de plàstic del supermercat.

Què podem fer per reutilitzar els residus?

- Comprar begudes en envasos retornables.
- Mirar d'adobar objectes vells o espatllats per tal d'allargar-ne la vida: mobles, electrodomèstics, vestits...
- Donar nous usos a objectes, com ara pots, roba, fustes.
- Utilitzar productes que es puguin recarregar: encenedors, bolígrafs...

Què podem fer per reciclar objectes que ja no fem servir?

L'ambibus vol conscienciar i informar la població sobre la gestió integrada de residus.

ment de la matèria orgànica dels residus (compostatge).

Pel que fa a la recollida selectiva dels residus, l'administració posa en marxa diverses mesures. Una de les que ja té més acceptació és la utilització dels contenidors que recullen vidre, uns contenidors que de fa anys es troben per tota la geografia municipal. Però a banda aquests contenidors més coneguts per la gent, l'administració ha posat en circulació uns altres contenidors que apleguen materials com ara piles i paper usat.

La gestió privada: nosaltres què hi podem fer? Per molts contenidors que existeixin i per moltes lleis o plans de residus que es facin, una gestió de residus eficaç s'ha de basar en unes conduc-

tes concretes de la població. Es tracta d'adequar els costums domèstics a unes noves necessitats que el moment ambiental i econòmic imposa. Així, el Departament de Medi Ambient, a banda d'impulsar la renovació de la gestió de residus en l'àmbit municipal, creu important de recomanar a la població la seva contribució de manera activa. Els criteris que el Departament de Medi Ambient proposa es divideixen en tres línies: reducció de residus, reutilització d'alguns productes i reciclatge.

Xènia Bussé

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
Departament de Medi Ambient

L'ambibus

Tots els plans de gestió de residus i tots els consells sobre recollida de deixalles que es fan arribar a la població no tindrien gaire sentit sense una presa de consciència del problema global que són els residus. El Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya, doncs, a banda fer i gestionar, ha de crear una cultura ambiental. Un dels darrers instruments que ha posat en marxa amb aquest objectiu és l'ambibus. L'ambibus és un vehicle que des del mes d'octubre circula per les carreteres catalanes i recorre tots els municipis del Principat. L'objectiu d'aquest ambibus, que conté en forma d'exposició, activitats i conferències, tota la filosofia de la gestió integrada de residus municipals és arribar a tota la població per tal d'informar-la, conscienciar-la i ajudar-la en matèria de medi. A cada municipi, l'ambibus fa parada i fonda i planteja en primer lloc la reflexió sobre el medi a la zona. A través d'activitats amb grups escolars i de col·loquis i conferències, el Departament de Medi Ambient prova de sensibilitzar la població i fer que, a cada indret, la gent es plantegi els seus interrogants.

Els continguts específics sobre educació ambiental orientats a grups escolars se centren en tres temes: consum i escombraries, residus i recursos i la gestió de les escombraries.

—Fomentar la compra de productes que, un cop utilitzats, puguin ser recollits selectivament i separats de la resta de residus, en contenidors públics especials.

—Comprar i utilitzar productes reciclats: paper, per exemple.

L'exemple del reciclatge del paper i del vidre és dels més clars, perquè permet de valorar el residu recuperant com a primera matèria uns materials que ja han estat utilitzats. Però el reciclatge també es pot fer amb matèria orgànica residual a base de convertir-la en compost o adob. Actualment, també es reciclen piles de botó, de les quals es recupera el mercuri, i els olis d'automoció que es converteixen en olis nous.

La dieta mediterrània

L'oli d'oliva verge

Per la seva història i característiques, l'oli és l'element bàsic de la dieta mediterrània. L'olivera procedeix de l'Àsia Menor, on començaren a cultivar-la els pobles semítics, egipcis, armenis i palestins. A Catalunya, l'olivera ens va arribar a través de Grècia. Els grecs i després els romans van ser els grans propagadors de l'oli. Finalment, la cultura de l'oli va afermar-se al nostre país amb els àrabs.

L'oli d'oliva verge és un dels pilars sobre els quals s'assenta la dieta mediterrània. Podríem dir que és el producte mediterrani per excel·lència, car és a través seu que entronquem amb tota l'herència grega i romana de la nostra gastronomia.

Les propietats de l'oli d'oliva verge han estat definitivament revaloritzades aquesta darrera dècada, després d'haver-se demostrat que l'oli conté elements àcids molt eficaços per a afavorir una bona digestió i per a prevenir malalties cardiovasculars.

L'oli que consumim prové de l'*Olea europea sativa*, nom linneà de l'olivera. D'aquest arbre, se'n coneixen més de mil varietats a tot el món. A Catalunya, se'n cultiven unes quantes, però només quatre o cinc s'aprofiten per a produir oli. L'arbecuina (de la població d'Arbeca, a les Garrigues) és la varietat més estesa. És un tipus d'olivera grossa que veiem créixer a tot el Camp de Tarragona i a les comarques de les Garrigues, del Segrià, de l'Urgell i del Priorat. Resisteix bé el fred i la sequera. Les seves olives, petites i arrodonides, donen un oli molt fi. Una altra varietat és la verdiell, predominant a l'Urgell. La farga, que fa unes olives negres i més

grosses, es conrea al Baix Ebre, al Montsià, a la Ribera d'Ebre, a la Terra Alta, al Priorat i al Maestrat. La morruada, una altra varietat que es conrea al Baix Ebre i al Montsià, dona unes olives força grosses, amb una mena de mugró a la punta. També a les terres de l'Ebre cultiven la sevillena i, a les comarques del Comtat, la Vall d'Albaida i l'Alcoià, hi trobem la blanqueta.

Propietats. El consum de l'oli d'oliva és beneficiós per a tot l'organisme. A l'estómac, l'oli afavoreix la digestió i l'absorció dels nutrients. Redueix, a més, l'acidesa gàstrica a través de mecanismes hormonals. Per això és recomanable en el tractament d'úlceres. L'acció de l'oli també resulta bona per al funcionament del pàncrees i els budells. Finalment, la ingestió d'oli dismi-

nueix el grau de colesterol a la sang, un dels factors responsables de la major part de les malalties cardiovasculars. D'aquesta darrera propietat deriva la moda recent de la gastronomia mediterrània en general i de la cuina elaborada amb oli d'oliva en concret. Als Estats Units, un dels països on les malalties cardiovasculars afecten més població, hi ha actualment una autèntica febre per a consumir oli d'oliva.

En darrer terme, l'acció beneficiosa de l'oli sobre l'organisme arriba també al sistema nerviós i a la pell, sobretot pel seu important contingut de vitamina E.

D'altra banda, s'ha demostrat que dones que prenen habitualment oli d'oliva produeixen, quan són mares, una llet amb quantitats òptimes d'àcids grassos essencials, cosa que contribueix a un creixement harmònic del sistema nerviós del futur nadó.

Comarques productores d'oli d'oliva verge

Conreu i obtenció de l'oli.

El cicle biològic de l'olivera comença a la primavera. Segons la varietat de l'arbre i el seu medi, la brotació es produeix entre els mesos de març i abril. De cada cent flors que produeix un arbre, n'arriben a sortir cinc olives. L'oliva madura entre els mesos de novembre i gener, que és el temps de la collita. L'olivera pot créixer en terrenys pedregosos i secs. El conreu exigeix dues llaurades l'any, a la primavera i a la tardor, i un adobatge als mesos de setembre i octubre.

La collita consisteix en dues feines: pentinar les branques per fer-ne caure les olives i aplegar les olives escampades per terra o sobre una borrasa. Un cop aplegades, hauran de passar per tres processos abans de tornar-se oli. En primer lloc,

VICENT A. JIMÉNEZ

cal moldre-les per fer-ne una pasta. Després, cal premsar aquesta pasta per tal de separar la part líquida del residu sòlid. Finalment, se separa l'oli de l'aigua i de les impureses que l'acompanyen. De la primera premsada, se'n treu l'oli verge extra, el que millor conserva totes les propietats del producte. Té una acidesa màxima d'un grau, però, els olis catalans amb denominació d'origen no poden passar de 0,5. Aquest grau s'aconsegueix amb una proporció important d'olives arbequines. L'oli verge d'oliva fi, obtingut també en la primera premsada, pot tenir una acidesa màxima d'1,5. La segona premsada dona l'oli verge corrent, amb una acidesa que voreja els 3°.

L'oli d'oliva es pot dir que es consumeix la meitat en cru i l'altra meitat fregit o cuit. L'oli cru assaona una infinitat de plats, des d'amanides a salses. L'oli de fregir ha de ser calent, però no fumejant. Quan ha ultrapassat el punt crític (210 graus), l'es-

Els productes naturals de la Mediterrània han conformat una dieta característica en què l'oli hi és molt present.

tructura química de l'oli es modifica i es degrada. Un cop fet servir, l'oli fregit s'ha de filtrar i no s'ha de barrejar amb oli nou.

Xènia Bussé

A la cuina

La cuina mediterrània és la cuina de l'oli d'oliva. Tots els sofregits, les paelles, les amanides no serien el que són sense l'oli d'oliva. Però on l'oli esdevé essencial és en les salses. L'allioli és una de les més comunes. Per a fer-la es necessiten alls (un per persona) i un quart de litre d'oli. S'agafa un morter i s'hi posen els alls amb una mica de sal. Es piquen fins a formar una pasta. A partir d'aquest punt anem afegint-hi a poc a poc l'oli sense deixar de remenar amb la mà de morter. La clau de l'allioli és precisament la velocitat amb què anem tirant-hi l'oli.

Una altra salsa en la qual l'oli resulta essencial és la vinagreta. Per a preparar-ne un litre necessitem 3 ous durs, 100 grams de cogombrins de llauna, 100 grams de ceba, tres cullerades de julivert picat, tres quarts de litre d'oli, un quart de litre de vinagre, dues cullerades de mostassa francesa i sal. L'elaboració és molt senzilla. Piquem tots els ingredients sòlids, els barregem amb l'oli i el vinagre i ho remenem bé. En el moment de servir-ho, ho batem una mica.

Finalment, la maonesa. Per a fer-la necessitem un rovell d'ou, mig litre d'oli, quatre gotes de llimona o vinagre i sal. En un bol, hi posem la sal, el vinagre o llimona i el rovell d'ou. A continuació, hi posem l'oli a poc a poc i, sense deixar de remenar, anem muntant la salsa.

fulles que es perden en períodes desfavorables. Si el període fred és molt llarg, trobem plantes com les coníferes, amb fulles que hivernen, que resten inactives durant aquesta època.

La Mediterrània, amb el seu clima atemperat, però moltes vegades proper a un extrem que fa difícil la pervivència, amb una alternança força imprevisible de temperatura i d'existència d'aigua, ha fet sorgir plantes característiques. S'anomenen perennifòlies esclerogil·les. Són vegetals amb una gran capacitat de resposta. Quan les condicions són dures, l'activitat de la planta baixa, però amb l'alerta sempre a punt, per tal d'aprofitar el moment en què el clima canvia.

Com que el clima mediterrani té els seus subclimes, també hi ha zones amb plantes que posen en pràctica estratègies diferents. I fins i tot certes característiques regionals permeten d'oferir una gran diversitat. Així, trobem cactus i palmeres a Xile o les vistoses proteàcies australianes i sud-africanes. Són elements exòtics dintre la unitat bioclimàtica.

La fauna no depèn, en general, tant dels condicionaments climàtics com la flora, però de totes maneres podem trobar-hi unes espècies característiques. Són ocells del grup dels tallarols i espècies de sargantanes de les Balears o de la mediterrània sud-africana. Però a certes zones el que trobem són animals que ja no detenen la imatge de mediterraneïtat, com ara els cangurs i els estruços.

Mediterrània, doncs, partia d'una proposta feta al 1985, era concebuda durant el 1986, rodada al 1987, muntada al 1988 i, a la tardor d'aquell mateix any, la començaven a emetre. Després en vingueren cinc emissions més, premis i mencions. La Caixa de Barcelona, avui fusionada amb la de Pensions, va esponsoritzar i coproduir la sèrie i, a més, va voler resumir-la en un llibre: *Mediterrània* passava del mitjà audiovisual al suport imprès. Se n'editaren

Mediterrània se submergeix en una mar i es passeja per les terres que l'envolten.

uns 7.000 exemplars en català i uns 2.000 més en castellà, que serviren d'obsequi a clients de l'entitat d'estalvi. Però la demanda del públic semblava prou forta perquè Enciclopèdia Catalana es decidís a fer-ne una edició comercial: uns 6.000 exemplars més.

Molta gent no s'ha conformat a veure la sèrie per televisió o a llegir atenta-

ment el llibre. Fa anys que arriben demandes de còpies de la cinta d'un episodi concret. Però, fins ara, aquestes cintes eren inaccessibles. Durant nou setmanes, els lectors d'EL TEMPS tindran l'oportunitat d'ampliar la videoteca amb nou capítols. Dos són de caire general i la resta serveix per a exemplificar diversos àmbits: boscos, zones humides, consum energètic i producció de residus, medi agrícola, pesca costanera, pesca d'altura i l'home mediterrani.

Són nou capítols dels cinquanta de rodats. Són nou mitges hores d'emissió, que mostren instants i aspectes diferents de la vida mediterrània. Són exposicions que, per comptes de centrar-se en un lloc i de deixar-hi escolar el temps, queden ancorats en un moment de l'any i ens fan saltar d'un escenari a un altre.

Mediterrània és una visió ecològica, però no pas una visió ecològica esbiaixada o esmorteïda. Parteix d'una constatació biològica per a aprofundir en l'aspecte humà. Se submergeix en una mar i es passeja per les terres que l'envolten per poder explicar el diàleg secular d'un medi i uns éssers humans. No s'atura en allò que la natura ha fet sorgir, sinó que, sobretot, arriba a la interacció constant que ha modelat tota una regió, a la humanització de la Mediterrània. Un bioclima que ha condicionat uns homes i uns homes que han explotat un bioclima. És un llibre sobre l'ecologia social, sobre l'ecologia de les coses quotidianes. Per a dir-ho amb paraules dels autors, "tracta de l'ecologia existencial de les civilitzacions mediterrànies".

Xavier Duran

El nostre mar i el seu món captiven tothom.

social que han creat en bona part els tecnòcrates de la sociologia, a fi de donar un nom més neutre al dramatisme social realment existent. Avui gairebé cap sociòleg no s'atreveria a parlar de lluita de classes, de proletariat, de burgesia, d'imperialisme... Jo, cada vegada que ho dic, ho dic gairebé com una ironia, entre cometes. Doncs bé, és possible que sigui veritat que aquestes paraules corresponguin a una codificació del que eren aquestes realitats fa un temps i no ara. Entrem dins la nova nomenclatura a veure fins a quin punt dins la comprensió d'aquesta nomenclatura hi ha un nou saber social i la necessitat de trobar una reinterpretació del desordre. Relacions nord-sud, centre-perifèria, això implica desigualtat, indica relacions de dependència, indica economies subalternes, indica una divisió del treball pactada en condicions desiguals, en la qual uns imposen els preus pràcticament de tot... Vull dir que dins d'aquesta comprensió de la divisió del món entre nord-sud i centre-perifèria es reproduceix l'esquema d'unes relacions de dominació, en què els uns continuen essent els damnats de la terra i els altres continuen essent els qui controlen realment aquest desordre per al seu profit.

Si ens fem dins una divisió social, de cada realitat immediata, ja no podem parlar de la lluita de classes, perquè evidentment no es dona en les claus que es donava en la primera revolució industrial; parlem, doncs, dels sectors emergents i dels sectors submergits, i parlem de la societat dels tres terços. Doncs bé, aquesta societat dels tres terços és una societat en la qual l'espectre del terç submergit és cada vegada més gran i l'espectre dels dos terços dominants seria aquesta nova oligarquia establerta i prepotent que implica una aliança objectiva i subjectiva entre el poder econòmic, el poder polític i el poder mediàtic, que pacta amb el sector emergent: aquest que ja està instal·lat i es troba en condicions de desidentificar, de treure tota identitat social i tot projecte i tota idea de finalitat pròpia al sector submergit, al sector de la nova marginació –que no podem fer equivaler estrictament al marginat que neteja un cotxe o el que demana caritat al metro–. És una nova marginació de tots aquells qui no formen part dels sectors socials que, dins aquest pacte entre els dos terços dominants, poden acabar deixant de banda, deixant desidentificat l'altre sector. Això es reproduceix a escala mundial. El nord està en condicions de crear unes regles de dominació i de desidentificació del sud terribles, que poden arribar a crear-hi una consciència de culpabilitat pel sol fet de ser sud. De la mateixa manera que dins les nostres societats comença a instal·lar-se una moral de la culpabilitat del perdor. És a dir, el nord ha nascut per a ser nord i el sud ha nascut per a ser sud. Els emergents hem nascut per a ser emergents i els submergits per a ser submergits. Si desapareixen les eines

“Un intel·lectual és tota aquella persona que, a través de la seva pràctica moltes vegades exclusivament laboral i des d'un analfabetisme real, pot adquirir una consciència general del seu paper, de quin ha de ser el seu projecte amb relació a si mateix i als altres, i transformar allò que l'envolta.”

de crítica social, de teorització del perquè d'aquesta diferència, d'aquestes relacions desiguals, evidentment el submergit acaba sentint-se culpable i la victòria de qui l'ha submergit és una victòria total. És una victòria que es pot comparar al crim perfecte de què parlen els especialistes de novel·la negra. El crim és perfecte quan ningú no sap que s'ha comès un crim.

La cultura del treball. Una de les perplexitats de l'esquerra que encara no ha sortit, però que és molt vigent en les protestes dels estudiants, és el replantejament de tot el que vol dir treball i del que vol dir cultura del treball. Tant l'esquerra com la burgesia o el capitalisme han tingut filosofies molt optimistes sobre el creixement continuat, tant en el territori de la materialitat com en de l'esperit. Però, en trobar-se amb l'evidència que el creixement no és infinitament continuat, sinó que s'ha de donar pas, potser, a un criteri de creixement qualitatiu, es planteja una situació de catastrofisme i de crisi, sense mecanismes per a sortir-ne. I un dels problemes més greus, perquè fins ara ha estat l'instrument d'integració de les capes socials d'aquests submergits històrics que avui tenen un altre caire, és el treball. S'ha dit que el treball integrava a la societat, al món, a la natura, i avui ningú no gosa dir que el treball, en el sentit cultural en què l'hem comprès tradicionalment, és a punt de desaparèixer o de convertir-se en un bé social precari. Tot això implicaria una nova cultura del treball, implicaria plantejar-se què vol dir treball productiu, què vol dir treball improductiu, què vol dir treball social, què vol dir el repartiment del treball, què vol dir la vinculació de l'home a l'aparell de producció, i que la capacitat de sobreviure depèn de de la prestació del teu temps a través de la teva força de treball. Atrevir-se a fer això implicaria un replantejament total del sistema, o implicaria com a mínim qüestionar aspectes molt determinants i

molt establerts del sistema en una situació de crisi importantíssima. I el que es fa, i el que s'ha fet fins ara, és mirar de substituir una cultura del treball com un bé necessari i obligatori pel criteri que hi ha problemes d'atur de caràcter conjuntural, fins que comença a establir-se la idea que els problemes d'atur ja no són de caràcter conjuntural, sinó que són de caràcter estructural. Aquests problemes continuaran i si la protesta estudiantil i juvenil s'atura només en la reivindicació de les taxes de caràcter acadèmiques, evidentment expressaran un sentiment

lògic, positiu i de crítica comprensible, però darrera de tot això ells saben —i nosaltres estem en l'obligació de saber-ho perquè devem formar part d'una de les darreres generacions que s'ha beneficiat d'una cultura del treball que es podia comprovar—, que s'han de plantejar de reivindicar una cosa més profunda: què vol dir treball, què vol dir, dins el seu projecte vital, el fet de treballar o de no treballar, quina vinculació tindran amb els altres, i quina solució de caràcter polític, econòmic i cultural han de donar al problema de la seva vinculació amb els altres i amb la resta del món. Tot això haurà de passar per una cultura del treball diferent de la que nosaltres hem tingut. És una tasca a què l'esquerra s'ha de sentir convocada.

L'esquerra ha de contemplar la realitat universal tal com és ara, ha de descodificar el desordre i les seves causes, ha de formular pràctiques de transformació organitzada, que han de ser alhora pragmàtiques i utòpiques, en el sentit més positiu de la paraula; és a dir, ha de buscar un futur menys imperfecte, per molt que la natura evident de qualsevol futur sigui de ser imperfecte. El futur perfecte és pràcticament inimaginable, implicaria un absolut de perfecció que només trobaran aquells qui algun dia puguin anar al cel.

Les esquerres han de passar un seguit de situacions molt concretes i molt fàcils de descriure. La desalienació de les esquerres realment existents de tot allò que es converteix en una coartada històrica. La pressió crítica de la realitat social, política, econòmica i cultural, sense la mala consciència de les teories absolutes del passat ni les urgències de caràcter precipitat. L'acció política als tres nivells possibles, sense deixar de banda l'institucional, que pot anar del local a l'universal. L'esquerra ha de lluitar per l'hegemonia en cadascun d'aquests sectors, però adonant-se que —en una situació de l'ordre social, econòmic i polític, sublimat a través de la formació de l'estat actual o a través del superes-

RAFA GIL

“El futur perfecte és pràcticament inimaginable, implicaria una absoluta perfecció que només trobaran aquells qui algun dia puguin anar al cel.”

RAFA GIL

tat o de les idees de superestat que es creen—, quan l'esquerra controla les institucions pactades pel consens social, entra, de fet, dins un territori del qual ella ha establert el format. El format s'ha fet en funció d'interessos que són estrictament els que defensa l'esquerra, i dins del territori de les institucions l'esquerra s'ha de moure, lògicament, dins un límit de possibilisme extrem.

Aquest possibilisme extrem amb què l'esquerra ha de lluitar per tenir l'hegemonia de les institucions, ha de ser complementat per la tasca dels moviments socials. Mo-

viments que van des de la cultura de la solidaritat a la cultura del consumidor total. La cultura de la solidaritat és un tret de l'esquerra tradicional: jo gosaria proposar que la persona d'esquerres, que vol ser d'esquerres i que tracta que els altres tinguin una visió d'esquerres, agafés el comportament del consumidor total dins les societats avançades. Però un consumidor que anés més enllà de preocupar-se de si la coca-cola que li han donat és prou *light* o no és prou *light*, o si les rebaixes tenen tares o no. És, per exemple, un consumidor d'informació, un consumidor de veritat, un consumidor d'instruments de comprensió de la realitat, un consumidor de programes de treball, de programes d'instal·lació política i social. És a dir, en la societat que vivim, al consumidor, li ofereixen totes aquestes coses com a mercaderies, i en canvi, ens inculquen una sensibilitat especial per a rebutjar una mercaderia espatllada en el territori dels objectes de consum, però no en els territoris tan precaris com el de saber quines són les nostres necessitats, les propostes de veritat, les propostes de projecte personal i de projecte col·lectiu.

El subjecte històric de canvi és tot aquell ésser humà amenaçat per la irracionalitat del sistema, vingui d'on vingui aquesta irracionalitat. La nova jerarquia de valors crítics resultant de la comprensió que depreden el medi ens pot fer veure que ens trobem davant un possible genocidi ecològic perfectament interclassista. És a dir, un genocidi que afecti diverses classes socials i que sigui la causa final de la destrucció ecològica a través d'una lectura crítica de qui l'ha provocada.

El fracàs. L'esquerra ha de perdre la vergonya que li ve dels seus fracassos immediats, moltes vegades carregats de crueltats increïbles, encara que siguin crueltats reivindicades en nom de la urgència històrica i de la necessitat de generar un bé universal i total al més aviat possi-

ble. Però, evidentment, dels fracassos de l'esquerra, cal fer-ne una apropiació suficientment crítica, sense que es converteixi en un element paralitzador. Hem de sortir de l'autocomplaença en la perplexitat, i també d'aquesta tasca de curar-nos contínuament les ferides. Hem de lluitar, doncs, per una majoria institucional, tenint en compte que la funció de l'esquerra és, a la vegada, de governar i canviar. S'han de destriar les idees necessàries de les idees que serveixen als qui controlen el sistema i el poder en tots els seus àmbits. La batalla per a obtenir l'hegemonia de les institucions pot dependre massa, evidentment, de les concessions, de la necessitat de no arribar al fons de les qüestions i dels objectius. Però hi ha una gamma prou ampla de moviments socials que són instruments fonamentals per a conscienciar el subjecte històric de canvi, que trobarà moltes vegades més fàcil una consciència del seu rol a través dels moviments socials i no de les funcions polítiques. D'altra banda, els moviments socials són un instrument per a pressionar sobre el poder de les institucions, ni que tinguin una legitimitat de caràcter democràtic. Les institucions, amb totes les legitimitats de caràcter democràtic, necessiten la pressió social per a no instal·lar-se en l'alienació d'un pragmatisme que acaba essent estrictament paralitzador.

La sortida. Si vol fer tot això, l'esquerra ha de trobar un altre cop el discurs de la funció dels agents històrics de canvi, és a dir, dels intel·lectuals de canvi. Donant un caràcter a aquests intel·lectuals de canvi molt simple. És a dir: un intel·lectual no és un senyor que té un *master* d'economia i que ofereix el seu saber a l'esquerra. Un intel·lectual és tota aquella persona que, a través de la seva pràctica, moltes vegades exclusivament laboral i des d'un alfabetisme real, pot adquirir una consciència general del seu paper, de quin ha de ser el seu projecte amb relació a si mateix i als altres, i convertir tot això en necessitat de transformar tot allò que l'envolta. Per a fer això no fa falta cap *master*; per a fer això cal la lucidesa i la capacitat de fer una lectura de les mancances de la realitat més immediata. Això significa reivindicar el paper dels conscienciadors i sortir d'aquesta maledicció terrible contra els messies. Perquè resulta que, finalment, tu deixes de ser messies, però els altres s'apoderen immediatament del paper. Bé, fa poc es reunia a Barcelona la Trilateral, que és una cosa així com la internacional messiànica dels intel·lectuals *pijos*, amb alguna excepció, que s'han passat el dia fent de messies. A mi, em semblava una nova versió de l'últim sopar. De fet, han adoptat un paper de minoria messiànica que es troba en possessió del bé i del mal projectat en el futur. Per on hem de començar? Jo crec que per perdre la por del fracàs i del ridícul; no de la

memòria del ridícul, sinó de la instal·lació dins de la memòria del ridícul i del fracàs, i tenir en compte que els efectius humans que van fer possible la lluita contra el desordre continuen essent els mateixos. Reclutar els nous efectius serà possible, si els nous efectius, les noves generacions, aporten la seva pròpia lectura del desordre tal com els afecta. És natural que els nous trets culturals crítics vinguin del món de la cultura antimilitarista, de la lluita per una nova comprensió del que vol dir treballar. Són aspectes d'un coneixement crític de la realitat que més que ser nostres ja formen part de les noves generacions..

La sortida de l'esquerra, si alguna vegada té

RAFA GIL

“El subjecte històric de canvi és tot aquell qui està en situació de perdre: de perdre la identitat personal, la identitat social, d'ésser actiu sobre la realitat; tot perdedor dins un sistema productiu.”

sortida, des d'una perspectiva d'allò més local i pròxima, i derivada i condicionada per la provocació del desordre més immediat, ha d'arribar a una perspectiva de caràcter internacionalista. No fa gaire vaig coincidir a Buenos Aires amb un antic líder del moviment dels *montoneros* argentins. L'home s'ha tornat un possibilista, amb un discurs de caràcter transformador, tranquil, sense sang, però deia una cosa en què tenia tota la raó. Deia que com que han desaparegut referents que podien actuar com a dissuasoris de la prepotència d'un sistema que es mou amb una tranquil·litat evident, hauríem de crear una nova internacional. Jo no sé com està la nomenclatura de les internacionals, perquè això és més complicat que les dinasties monàrquiques. D'internacionals, em sembla que n'hi ha cinc o sis, perquè només els trotskistes en tenen un feix. No sé si la internacional que s'ha de crear serà la setena o la vuitena, però un dia o altre serà, i llavors potser ens podrem contestar la pregunta que em va fer aquell ex-líder argentí: “El gran problema de la Internacional és: on la fem?”. Però quan deia “on la fem?”, no es referia pas en quin país, sinó en quin pis. I després, un segon problema: qui posa el fax?

Manuel Vázquez Montalbán